

Maria Stachnik

Biblioteka Instytutu Neofilologii. Sekcja Romańska
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie
ORCID: 0000-0003-0181-7867

Biblioteki specjalne we Francji

Streszczenie: Artykuł podejmuje próbę zdefiniowania i wyodrębnienia części bibliotek specjalnych we Francji w oparciu o dostępne na ten temat źródła informacji. Uwzględniając przyjęty na tej podstawie podział przedstawiono biblioteki, których historia, organizacja i działalność są reprezentatywne dla tego typu placówek. Zwrócono uwagę na personel biblioteczny, specyfikę usług oraz użytkowników. **Słowa kluczowe:** Francja, typologia bibliotek, biblioteki szpitalne, biblioteki więzienne, biblioteki zakładów pracy, prawo, organizacja, zarządzanie.

Wstęp

Zdefiniowanie, wyodrębnienie i przedstawienie bibliotek specjalnych we Francji wydawało się pozornie proste. Zamysł, że wystarczy znaleźć definicję i dalej wszystko pójdzie sprawnie, zweryfikowało przeanalizowanie opracowań związanych z tą tematyką. W rozumieniu francuskich bibliotekoznawców i bibliotekarzy jest to pojęcie dość obszerne, funkcjonujące w odniesieniu do różnie pojmowanych *bibliothèques spécialisées* (bibliotek specjalnych). Był to powód do przedstawienia w pierwszym rozdziale „Typologia bibliotek” podziału tych instytucji dokonanego przez IFLA oraz tego funkcjonującego we francuskich bibliotekach. W drugiej części artykułu zaprezentowano różne rozumienie terminu „biblioteki specjalne” i określono jego znaczenie przyjęte w opracowaniu. Rozdziały następne opisują francuskie biblioteki specjalne, ich otoczenie prawne, organizacyjne i działalność. Odniesienie do konkretnych przykładów pozwala na zobrazowanie wielu zależności i interakcji rządzących francuskimi bibliotekami.

Typologia bibliotek

Na posiedzeniu generalnym UNESCO w dniu 13 listopada 1970 r. przyjęto międzynarodową klasyfikację bibliotek¹. Według tej typologii biblioteki podzielono na sześć kategorii: biblioteki narodowe, biblioteki szkolnictwa wyższego, inne

¹ *Typologie des bibliothèques*, 2013, https://www.mediatheque66.fr/images/articles/typologie_des_bibliothèques.pdf [dostęp: 2018-10-10].

ważne biblioteki niespecjalistyczne, biblioteki szkolne, biblioteki specjalistyczne oraz biblioteki publiczne. Wśród bibliotek publicznych wydzielono: biblioteki miejskie, departamentalne biblioteki wypożyczeń, biblioteki stowarzyszeń, biblioteki przedsiębiorstw, biblioteki szpitalne i biblioteki więzienne.

Nieco inną typologię bibliotek przyjęto we Francji, biorąc pod uwagę zróżnicowanie tych placówek pod względem nadzoru, misji i publiczności, której służą. Podstawowe ramy organizacyjne francuskich bibliotek stanowi państwo, wchodzące w jego skład instytucje polityczne i kulturalne, podział administracyjny i terytorialny tego kraju.

Ze względu na instytucję, którym podlegają biblioteki, dzieli się je na:

1. Biblioteki podlegające Ministerstwu Szkolnictwa Wyższego:
 - a) Biblioteki uniwersyteckie, których misją jest wspieranie szkolnictwa wyższego i badań naukowych oraz przygotowanie użytkowników do korzystania z zasobów obecnie dostępnych w formie cyfrowej (korzystać z nich mogą bezpłatnie studenci, pracownicy uniwersytetów i naukowcy, osoby z zewnątrz muszą uiścić opłatę);
 - b) CADIST (Centres d'acquisition et de diffusion de l'information scientifique et technique — Centra Gromadzenia i Rozpowszechniania Informacji Naukowej i Technicznej)² tworzą sieć bibliotek specjalizujących się w jednej dziedzinie wiedzy; biblioteki, w których się mieszczą, stają się centrami informacji specjalistycznej z danej dyscypliny; utworzone zostały w 1980 r. i są zarządzane przez biblioteki uniwersyteckie i duże ośrodki badawcze; obecnie noszą nazwę COLLEX (*collections d'excellence* — kolekcje najwyższej jakości) i oferują określone usługi, takie jak promocja archiwów naukowych, w szczególności cyfrowych oraz stanowią wsparcie dla naukowców; COLLEX podlega Ministerstwu Szkolnictwa Wyższego, a także BnF i jej radzie naukowej;
 - c) Biblioteki dużych towarzystw (naukowych i badawczych) — jest ich sześć: Biblioteka Instytutu Francuskiego, Krajowej Akademii Medycznej, Muzeum Przyrodniczego, Muzeum Człowieka, Biblioteka Mazarine, Biblioteka Byzantine du Collège du France; podlegają Ministerstwu Szkolnictwa Wyższego i Badań Naukowych; na mocy dekretu z sierpnia 2013 r. dołączają do nich inne biblioteki, które zyskują miano bibliotek dużych towarzystw naukowych i badawczych; są stowarzyszone z BnF, ich zadaniem jest konserwacja zasobów narodowych i specjalnych oraz upowszechnianie dokumentów w Internecie³;

² Jolly Claude, *Uniwersytety francuskie i ich biblioteki: polityka i jej ocena (1989–2001)*, „EBIB”, 2002, nr 1, <http://www.ebib.pl/2002/30/jolly.php> [dostęp: 2018-10-10].

³ *Typologie des bibliothèques*, 2018, <http://www.wikiterritorial.cnfpt.fr/xwiki/bin/view/vitrine/Typologie+des+bibliothèques> [dostęp: 2018-10-10].

2. Biblioteki podlegające Ministerstwu Kultury:

- a) Biblioteka Narodowa Francji (BnF) w obecnej formie istnieje od 1995 r.; kompleks budynków, stanowiących główną siedzibę, powstał z inicjatywy ówczesnego prezydenta Francji François Mitteranda; jest spadkobierczynią zapoczątkowanych w średniowieczu kolekcji królewskich; usytuowana w różnych punktach Paryża stanowi repozytorium wszystkich materiałów bibliotecznych wydawanych we Francji; w jej skład wchodzi biblioteka cyfrowa Gallica; zbiory to około 14 mln dokumentów; podlega bezpośrednio Ministerstwu Kultury, ale także Ministerstwu Szkolnictwa Wyższego i Badań Naukowych, Finansów i Spraw Zagranicznych; BnF pełni rolę koordynatora w udostępnianiu baz danych i katalogów w zasadzie ze wszystkich bibliotek we Francji;
- b) Publiczna Biblioteka Informacyjna w Paryżu (Bibliothèque Publique d'Information, BPI) w Centrum Pompidou działa od 1976 r.; oferuje użytkownikom możliwość bezpośredniego dostępu do ogólnych i aktualnych informacji; wolny dostęp do katalogu zbiorów biblioteki, które można przeszukiwać w sposób tradycyjny lub elektroniczny; bezpłatne korzystanie z biblioteki, zapewnienie autonomii czytelnikom to podstawa działania tej biblioteki, której zbiorów nie wypożycza się na zewnątrz.

3. Biblioteki wspólnot terytorialnych:

- a) Biblioteki miejskie nadzorowane przez władze miejskie (mera i osoby odpowiedzialne za działalność bibliotek na danym terenie); funkcje i ich zadania zostały zawarte w Karcie Bibliotek (Charte des bibliothèques)⁴ przyjętej w 1992 r. przez Radę Najwyższą Bibliotek; misją nadrzędną tych placówek jest zapewnienie powszechnego dostępu do kultury, informacji, kształcenia za pomocą wszystkich rodzajach nośników;
- b) Biblioteki miejskie, tzw. *classées* (klasyfikowane) — są to jednocześnie biblioteki państwowe, tzn. personel jest opłacany z budżetu rządowego, natomiast wydatki na zbiory i administrację pokrywają władze municypalne; powstały z dóbr klasztornych skonfiskowanych przez Wielką Rewolucję; posiadają cenne zbiory w zakresie druków i rękopisów, wykraczające poza zasięg terytorialny; mają w zasadzie charakter archiwalny, obecnie jednak dysponują także najnowszą literaturą naukową, wspierając w ten sposób użytkowników bibliotek uniwersyteckich⁵;
- c) Biblioteki miejskie o zasięgu regionalnym (Bibliothèques municipales à vocation régionale, BMVR) — jest ich 12 i są usytuowane w regionach pozbawionych dużych bibliotek (Châlons-en-Champagne, Limoges, Marseille, Montpellier, Nice, Orléans, Poitiers, Reims, Rennes, La Rochelle, Toulouse et Troyes);

⁴ Charte des Bibliothèques — Association des Bibliothécaires de France, 2018, http://www.abf.asso.fr/fichiers/file/ABF/textes_reference/charte_bibliotheques91.pdf [dostęp: 2018-10-10].

⁵ Więckowska Helena, *Organizacja bibliotekarstwa francuskiego*, „Przegląd Biblioteczny”, 1958, nr 1, s. 18, <http://bbc.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=1182> [dostęp: 2018-10-10].

- d) Departamentalne Biblioteki Wypożyczeń (*Bibliothèques départementales de prêt*, BDP) — jest ich 96, wspierają biblioteki publiczne w rozwoju czytelnictwa i działalności kulturalnej, personel tych bibliotek stanowią bibliotekarze wyłonieni w drodze konkursu na bibliotekarza lub wolontariusze, mogą obsługiwać różne społeczności — szkół, zakładów karnych, domów seniora.
4. Biblioteki stowarzyszeń realizują ich misję, personel jest opłacany przez stowarzyszenie lub są to wolontariusze.
 5. Biblioteki szkolne (*bibliothèque centre documentaire*, BCD) są często obsługiwane przez nauczycieli wspieranych przez profesjonalistów z bibliotek miejskich i Centra Dokumentacji i Informacji (*Centre de documentation et d'information*, CDI) w gimnazjach i liceach; są zarządzane od 1990 r. przez nauczyciela dokumentalistę, który wygrał konkurs uprawniający do nauczania w jaki sposób korzystać ze zbiorów biblioteki, potrafi zachęcić do lektury i działalności kulturalnej, pomaga wybrać lekturę na czas wolny od zajęć.
 6. Biblioteki Rad Zakładowych zarządzane przez wybranych przedstawicieli pracowników; są to placówki prywatne dostępne dla pracowników i ich rodzin; są uznawane za partnerów w instytucjonalnej sieci czytelnictwa publicznego; karta rozwoju czytelnictwa w przedsiębiorstwach, podpisana w 1992 r. przez pięć związków zawodowych i Stowarzyszenie Bibliotekarzy Francuskich, umożliwia uwidocznienie tych bibliotek i nadanie im legitymizacji w przedsiębiorstwach⁶.

Przedstawiony podział bibliotek we Francji (opracowany i udostępniony przez Coline Renaudin⁷ w roku 2016) w zasadzie nie różni się od typologii przyjętej przez UNESCO, która jest jego podstawą. Dlatego wyodrębnienie bibliotek specjalnych, które zostaną przedstawione w artykule i podanie ich definicji nastrocza sporo trudności.

Francuskie biblioteki specjalne

Na portalu ENSSIB (*École Nationale Supérieure des Science de l'Information et des Bibliothèques* — Krajowa Szkoła Wyższa Nauk o Informacji i Bibliotekach)⁸, która we Francji jest autorytetem w kwestii bibliotekarstwa, nie znajdziemy jednoznacznie sprecyzowanego określenia dotyczącego biblioteki specjalnej. Według specjalistów tej szkoły:

⁶ *Typologie des bibliothèques*, 2018, <http://www.wikiterritorial.cnfpt.fr/xwiki/bin/view/vitrine/Typologie+des+bibliothèques> [dostęp: 2018-10-10].

⁷ Renaudin Coline: Directrice — Médiad'Oc | LinkedIn, 2018, <https://fr.linkedin.com/in/coline-renaudin-b173514b> [dostęp: 2018-10-10].

⁸ École Nationale Supérieure des Science de l'Information et des Bibliothèques jest jedyną krajową jednostką kształcąca bibliotekarzy o najwyższych kwalifikacjach zawodowych we Francji. Zob. <https://www.fonction-publique.gouv.fr/score/fiche-ecole/ecole-nationale-des-sciences-l-information-et-des-bibliothèques-enssib-69-villeurb> [dostęp: 2018-10-10].

Nie istnieje ścisła definicja „biblioteki specjalnej”. Za „bibliotekę specjalistyczną” można uznać każdą placówkę biblioteczną, której zbiory obejmują tę samą dziedzinę wiedzy. Może to być biblioteka uniwersytecka, biblioteka miejska, biblioteka prywatna lub biblioteka instytucji badawczej.

Polityka dokumentacyjna tych instytucji koncentruje się głównie na rozwoju tych wyspecjalizowanych zbiorów. W tych instytucjach czynności biblioteczne nie różnią się od praktyk stosowanych w bibliotekach ogólnych. Na przykład istnieją standardy katalogowania dla niektórych rodzajów mediów (stare książki, DVD, partytury...), ale są one ważne we wszystkich bibliotekach. To samo dotyczy gromadzenia zbiorów. Wybór zakupowanych pozycji determinują fundusze i potrzeby danej biblioteki, a nie sposób ich nabywania.

W odróżnieniu od specjalistycznych bibliotek, wiele bibliotek o charakterze uniwersalnym oferuje wyspecjalizowane zbiory w większych kolekcjach⁹.

Na potrzeby artykułu przyjęto, że biblioteki specjalne to placówki: posiadające szczególne i wyjątkowe kolekcje (np. BnF, Biblioteka miasta Paryż, biblioteki kina, teatru, muzeów, archiwów)¹⁰, przeznaczone dla jednego ściśle określonego i „szczególnego” typu czytelników (biblioteki: szpitalne, więzienne, domów seniora, niewidzących i niedowidzących, zakładów pracy).

Wśród pierwszej wymienionej grupy bibliotek publicznych specjalnych na szczególną uwagę zasługuje 16 bibliotek Paryża, które są otwarte dla wszystkich. Udostępniają wyjątkowo bogatą dokumentację (6,5 mln pozycji)¹¹, oryginalne i rzadkie zbiory, a w wielu wypadkach dodatkowym atutem jest wyjątkowa architektura ich siedzib. Kolekcje udostępniane są na miejscu lub online. By zorientować się w najnowszych nabytkach tych bibliotek, wystarczy przeglądać link: *nouveautés* (nowości) lub umieścić go wśród ulubionych na swojej przeglądarce. Na portalu w rubryce „Życie bibliotek” (*Vie des bibliothèques*)¹² bibliotekarze regularnie zamieszczają informacje o nabytkach niezwykłych dzieł lub kolekcji — bardzo kosztownych czy też otrzymanych w formie darów¹³. Na organizowanych regularnie bezpłatnych wystawach prezentowane są szerokiej publiczności zbiory biblioteczne będące częścią dziedzictwa kulturowego Francji oraz program wystaw na dany rok.

Do drugiej grupy bibliotek specjalnych wydzielonych według przyjętego w artykule podziału, obsługujących nietypowych użytkowników, należą biblioteki: więzienne, szpitali, domów seniora, niewidzących i niedowidzących, stowarzy-

⁹ *Bibliothèques spécialisées: quelles spécificités?*, 2018, <http://www.enssib.fr/content/bibliothèques-specialisees-queelles-specificites> [dostęp: 2018-05-02]. Tłumaczenie autorki.

¹⁰ Lista tych bibliotek dostępna jest na portalu *Les Bibliothèques municipales spécialisées — Paris fr* w zakładce *bibliothèques — adresses et contacts*. Zob. <https://bibliotheques-specialisees.paris.fr/in/infos-services/adressesetcontacts> [dostęp: 2018-10-10].

¹¹ *Les Bibliothèques municipales spécialisées — Paris fr*, 2018, <https://bibliotheques-specialisees.paris.fr/in/bibliothèques/lereseau> [dostęp: 2018-10-10].

¹² *Vie des bibliothèques — Bibliothèques spécialisées*, 2018, <https://bibliotheques-specialisees.paris.fr/in/actualites/vie-des-bibliothèques?id=7291aae8-e554-415a-be89-75622656c4d3> [dostęp: 2018-10-10].

¹³ Ibidem. Zakładka *Collection et Fonds*. Zob. <https://bibliotheques-specialisees.paris.fr/in/bibliothèques/collections> [dostęp: 2018-10-10].

szeń, zakładów pracy. Rozwój tych placówek wpisuje się w rozwój czytelnictwa publicznego, ale przebiegał w sposób bardzo zróżnicowany i miał charakter niestabilny. We Francji podobnie jak w wielu innych krajach, istnieje silna pokusa marginalizacji sieci bibliotek specjalnych, które trudno jest włączyć do systemów instytucjonalnych lub ograniczyć ich zakres do działań tylko społecznych¹⁴. Biblioteki więzienne, szpitalne, domów seniora lub zakładów pracy, znajdujące się na terenie lub w bliskim sąsiedztwie instytucji, przy których powstały, mogą przyczynić się do budowania więzi społecznych, pomóc ich użytkownikom lepiej żyć. Działając często w trudnych warunkach (np. biblioteki szpitalne i więzienne), przy ograniczonym budżecie, placówki te oferują na miejscu dostęp do kultury, edukacji. Proponują swego rodzaju terapię i wypoczynek poprzez czytanie czy uczestnictwo w organizowanych imprezach kulturalnych. Zaliczane są one to tzw. „trzeciej sieci” (*tiers réseau*)¹⁵ zbudowanej dzięki wysiłkom władz państwowych i lokalnych, a ich działalność jest zawsze skierowana do konkretnego odbiorcy, który z różnych powodów musi być przedmiotem szczególnego podejścia.

Pierwszym i najistotniejszym determinantem działalności bibliotek specjalnych są czytelnicy. Ich status społeczny i socjalny wprowadza różnego typu ograniczenia w sposobie komunikowania, zaspokojenia wymagań, a także realizacji misji tych placówek. Uwarunkowania psychiczne, a także fizyczne użytkowników wpływają na rodzaj i zakres świadczonych usług. Istotny czynnik stanowi również status prawny instytucji, w której działa biblioteka.

Biblioteka Historyczna Paryża

By zobrazować i udokumentować działalność bibliotek specjalnych zaliczanych do pierwszej grupy, wybrano jako przykład Bibliotekę Historyczną Paryża, która powstała w 1871 r. Od 1969 r. mieści się w hotelu de Lamoignon, zbudowanym z końcem XVI w. Zbiory to: czasopisma, manuskrypty, mapy, plany, fotografie, rysunki, szkice, plakaty, kartki pocztowe związane z historią miasta i Ile de France, a także z historią teatru i literaturą. Znajdziemy tam dzieła Michelet, Sand, Appollinaire’a czy Cocteau. Ze zbiorów biblioteki mogą korzystać tylko na miejscu osoby dorosłe za okazaniem dowodu tożsamości ze zdjęciem. Biblioteka Historyczna Paryża wchodzi w skład sieci miejskich bibliotek specjalistycznych (*réseau des bibliothèques municipales spécialisées*)¹⁶. Wnętrze czytelnicy Biblioteki Historycznej miasta Paryża (BHVP) zdobi płótno namalowane

¹⁴ Alix Yves, *Des bibliothèques comme les autres*, „Bulletin des bibliothèques de France”, 2008, no 5, <http://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-2008-05-0001-001> [dostęp: 2018-10-10].

¹⁵ Tabet Claudie, *Bibliothèques d'un autre type*, „Bulletin des bibliothèques de France”, 1992, no 4, p. 35–45, <http://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-1992-04-0035-005> [dostęp: 2018-10-10].

¹⁶ *Réseau des bibliothèques municipales spécialisées*, 2018, <https://bibliotheques-specialisees.paris.fr/in/bibliotheques/lereseau> [dostęp: 2018-10-10].

przez Fedora Hoffbauera¹⁷ *Widok Bastylli i jej okolic w 1789 r.*, odnowione i udostępnione publiczności w 2017 r.

Obecnie katalogi kartkowe, umieszczone w tradycyjnych drewnianych szafach katalogowych, zostały zastąpione przez katalogi komputerowe. Wszystkie dokumenty są dostępne z Portalu Miejskich Bibliotek Specjalnych Paryża (Portail des Bibliothèques Municipales Spécialisées)¹⁸. Natomiast manuskrypty, druki ulotne i archiwa (literackie, teatralne i fotograficzne) są opisane we Wspólnym Katalogu Francuskim (CCFr)¹⁹ w rubryce Manuskrypty i Archiwa. Nie wszystkie dokumenty są opracowane, dlatego zapytania o poszukiwane pozycje należy kierować drogą mailową na adres: bhvp@paris.fr.

Biblioteki zakładów karnych

W więzieniach biblioteki pojawiły się w połowie XIX w. Od czasów II wojny światowej nasiliły się działania na rzecz ułatwienia więźniom dostępu do kultury, zwłaszcza czytania. Znalazło to odzwierciedlenie w artykułach kodeksu karnego, które zmierzały do uregulowania prawnego tych dążeń. W latach 1986–2009 umowy pomiędzy Ministerstwem Sprawiedliwości a Ministerstwem Kultury zostały prawnie usankcjonowane. We wszystkich francuskich więzieniach istnienie biblioteki jest obowiązkowe²⁰. I tak biblioteki więzienne podlegają Ministerstwu Kultury i Ministerstwu Sprawiedliwości. Nadzór nad nimi sprawuje także IGB (Inspection Générale des Bibliothèques)²¹ oraz IGAC (Inspection Générale des affaires culturelles)²². W zasadzie biblioteki zakładów karnych podlegają administracji więziennej z jednej strony, z drugiej zaś Regionalnym Dyrekcjom ds. Kulturalnych — DRAC (Directions régionales des affaires culturelles)²³.

Po bliższej analizie dotyczącej powierzchni tych bibliotek, wyposażenia, budżetu, personelu oraz godzin otwarcia widać, że rządzą się one własnymi prawami, choć zazwyczaj działają pod patronatem biblioteki publicznej. Chodzi tu przede wszystkim o to, że są częścią świata podlegającego ścisłym regułom. Odnosi się to przede wszystkim do odwiedzin w bibliotece, wolnego dostępu i godzin otwarcia.

¹⁷ Hoffbauer Fedor, *Vue de la Bastille et de ses environs en 1789*, 2018, <https://api-site.paris.fr/images/86139> [dostęp: 2018-10-10].

¹⁸ Paris Portail des Bibliothèques Municipales Spécialisées, 2018, <https://bibliotheques-specialisees.paris.fr/in/faces/advancedSearch.xhtml?searchType=cat> [dostęp: 2018-10-10].

¹⁹ Catalogue Collectif de France, 2018, <https://ccfr.bnf.fr/portailccfr/jsp/portal/index.jsp> [dostęp: 2018-10-10].

²⁰ Pelhate Franck, *Lire en prison*, „Bulletin des Bibliothèques de France”, 2017, no 11, http://bbf.enssib.fr/tour-d-horizon/lire-en-prison_67550 [dostęp: 2018-10-10].

²¹ Inspection Générale des Bibliothèques, 2018, <http://www.culture.gouv.fr/Thematiques/Livre-et-Lecture/Service-du-Livre-et-de-la-Lecture/L-Inspection-generale-des-bibliotheques> [dostęp: 2018-10-10].

²² Inspection Générale de l'Administration des affaires culturelles, 2018, <http://www.culture.gouv.fr/Nous-connaitre/Organisation/Services-rattaches-a-la-ministre/Inspection-generale-des-affaires-culturelles> [dostęp: 2018-10-10].

²³ Directions régionales des affaires culturelles, 2018, <http://www.culture.gouv.fr/Regions> [dostęp: 2018-10-10].

Pierwsze i najważniejsze zadanie tych placówek²⁴ to resocjalizacja i wpisana w nią misja edukacyjna, mająca na celu przygotowanie do reintegracji więźnia ze społeczeństwem. Kształcenie i szkolenie więźniów jest jednym z podstawowych elementów resocjalizacji. Polityka kulturalna w tych placówkach organizowana jest wokół dwóch zasad regulujących działalność w zakładach karnych: z prawa dostępu do kultury i rozwoju osobowości więźnia. Są one określone w tekstach konstytucyjnych i normach międzynarodowych ONZ i Rady Europy²⁵.

We Francji porozumienia zawarte między Ministerstwem Kultury (Ministère de la Culture) a Ministerstwem Sprawiedliwości (Ministère de la Justice) zostały podpisane 25 stycznia 1986 r.²⁶ Ustalenia wynikające z tych aktów prawnych miały na celu promowanie reintegracji osadzonych, zachęcanie do świadczenia usług kulturalnych, podnoszenie świadomości osadzonych oraz w miarę możliwości angażowanie władz lokalnych w tę działalność.

Drugie porozumienie pomiędzy tymi samymi ministerstwami podpisano 15 stycznia 1990 r. i potwierdzono w nim cztery zasady działania: terytorializację, profesjonalizację, programowanie, ocenę²⁷. Trzecie porozumienie podpisano 30 marca 2009 r. i ustalono w nim wspólne ramy działań odnoszących się do zatrzymanych dorosłych i dzieci²⁸. Aby zapewnić reintegrację zatrzymanych, ustawa o więzienictwie z 2009 r. wymaga od nich aktywności. W związku z tym każda osoba skazana jest zobowiązana do wykonania co najmniej jednego z działań zaproponowanych jej przez dyrektora naczelnego więzienia i dyrektora Służb Więziennych ds. Integracji i Zatrzymań. Działania te wymienione w Kodeksie Postępowania Karnego to: praca, szkolenie zawodowe, edukacja, działalność edukacyjna, kulturalna, społeczno-kulturalna, sportowa i fizyczna. Zasada ta inspirowana europejskimi regułami więziennictwa jest trudna do wdrożenia w więzieniach, zwłaszcza w ośrodkach detencyjnych ze względu na ich przeludnienie. Często tworzone są listy oczekujących na dostęp do pracy, kształcenia lub szkolenia zawodowego. W rzeczywistości bezczynność jest rozpowszechniona w więzieniach. Ta sytuacja generuje napięcia i jest szkodliwa dla reintegracji.

Dlatego trudno jest zdefiniować biblioteki więzienne, które różnią się w zależności od rodzaju zakładu, jego wielkości, umów partnerskich pomiędzy instytucjami (władze lokalne, SPIP — Services Pénitentiaires d'Insertion et de Pro-

²⁴ Pauplin Pascale, *Les Bibliothèques de prison, ou la nécessité du partenariat*, „Bulletin des Bibliothèques de France”, 2016, no 8, http://bbf.enssib.fr/tour-d-horizon/les-bibliotheques-de-prison-ou-la-necessite-du-partenariat_66570 [dostęp: 2018-10-10].

²⁵ Buchowska Natalia, *Ramy prawne współpracy Unii Europejskiej z Organizacją Narodów Zjednoczonych w dziedzinie ochrony praw człowieka*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 2014, z. 3, s. 81–83, <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/rpeis/article/view/1794> [dostęp: 2018-10-10].

²⁶ *Protocole d'Accord entre le Ministère de la Justice et le Ministère de la Culture*, 1986, http://www.justice.gouv.fr/art_pix/Protocole1986.pdf [dostęp: 2018-10-10].

²⁷ *Protocole d'Accord entre le Ministère de la Justice et le Ministère de la Culture*, 1990, http://www.justice.gouv.fr/art_pix/ProtocoleCultureJustice_1990.pdf [dostęp: 2018-10-10].

²⁸ *Protocole d'Accord entre le Ministère de la Culture et de la Communication et le Ministère de la Justice*, 2009, http://www.justice.gouv.fr/art_pix/ProtocoleCultureJustice_2009.pdf [dostęp: 2018-10-10].

bation czyli Służby Więzienne ds. Integracji i Zatrzymań; Regionalne Dyrekcje ds. Kulturalnych czyli DRAC — Directions régionales des affaires culturelles), a także możliwości budżetowych przyznawanych przez te instytucje.

Według Delphine Belet, autorki *Les Bibliothèques en prison*: „Biblioteka wewnątrz więzienia musi być, tak jak i poza nim, żywym miejscem socjalizacji, miejscem kultury, rozrywki i informacji, a także miejscem nauki wybranej przez skazanego. Nawet bardziej niż na zewnątrz, biblioteka jest instrumentem walki z analfabetyzmem w sytuacji, gdy prawie 60% więźniów legitymuje się świadectwem ukończenia szkoły podstawowej, 30% ma problemy z czytaniem, a 20% to analfabeci²⁹.

We francuskich więzieniach, bardziej niż gdzie indziej, rola i misja bibliotek skupiają się na działaniach fundamentalnych (nauka czytania, pisanie, oswajanie z książką), choć brakuje tam miejsca, zasobów finansowych, wyszkolonych specjalistów, a dodatkowym utrudnieniem jest skomplikowane zagadnienie bezpieczeństwa w zamkniętym świecie więziennym.

Dyrekcja Administracji Więziennej DAP (Direction de L'Administration Pénitentiaires) jest jedną z pięciu dyrekcji Ministerstwa Sprawiedliwości we Francji. Jej zdecentralizowane służby na szczeblu departamentów to Dyrekcje Międzyregionalne Służb Więziennych (DISP — Directions Interrégionales des Services Pénitentiaires), Służby ds. Integracji i Kuratorskie (SPIP — Services Pénitentiaires d'Insertion et de Probation) oraz zakłady karne. To SPIP zajmuje się wszystkimi dorosłymi w areszcie.

Dyrektorzy SPIP zapewniają programowanie działań kulturalnych i rozwój czytelnictwa dla osób zatrzymanych. Działają oni w porozumieniu z dyrektorami więzień i partnerami kulturalnymi, jakimi są Dyrekcja Książki i Czytelnictwa, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Francuskich, Regionalne Dyrekcje ds. Kulturalnych.

W 197 więzieniach, podzielonych na resocjalizacyjne i karne, przetrzymywanych jest około 65 000 więźniów. Reintegracja osób zatrzymanych jest wspólnym wyzwaniem dla administracji więziennej i władz lokalnych, jak również dla doradców ds. kulturalnych oraz bibliotekarzy działających z ramienia instytucji partnerskich, jakimi są biblioteki publiczne.

Biblioteki szpitalne

Pojawiły się we Francji dopiero w XIX w. w paryskich placówkach (Necker i Charité) i były finansowane przez kilku filantropów. Powstały zatem z inicjatywy wolontariuszy i stowarzyszeń zawodowych, przede wszystkim Stowarzyszenia Bibliotekarzy Francuskich (ABF — Association des Bibliothécaires de France)³⁰

²⁹ Belet Delphine, Pujol Monique, *Les Bibliothèques en prison*, „Bulletin des Bibliothèques de France”, 2008, no 5, p. 40–44, <http://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-2008-05-0040-009> [dostęp: 2018-10-10].

³⁰ Association des Bibliothécaires de France, 2018, <https://www.abf.asso.fr/1/113/228/ABF/1-association-des-bibliothecaires-de-france-cest> [dostęp: 2018-10-10].

i Międzynarodowej Federacji Stowarzyszeń Bibliotekarzy (IFLA)³¹, a zaczęły się rozwijać w latach 30. XX w.

Rozwój tych placówek wpisywał się w rozwój czytelnictwa publicznego i wiązał się z ogólnym rozwojem systemu szpitalnego, szczególnie z warunkami panującymi w szpitalach.

Misja tych bibliotek ewoluowała w różnych kierunkach. Były to cele edukacyjne, terapeutyczne, szerzenie kultury i promujące wypoczynek. W okólniku Ministerstwa Zdrowia Publicznego nr 186 z dnia 12 lipca 1947 r. określono dokładnie rolę biblioteki szpitalnej, jej organizację od strony materialnej, finansowej i szkolenie personelu bibliotecznego. Dotyczył on jednak tylko sanatoriów i uniwersyteckich ośrodków medycznych. Dopiero okólnik z 15 stycznia 1952 r. określił punkty przypisane tylko do biblioteki.

W latach 80. XX w. władze publiczne położyły nacisk na zorganizowanie czytelnictwa w szpitalach. Utworzenie w 1981 r. Narodowej Federacji Bibliotek w placówkach medycznych (FNABEH — Fédération Nationale des Associations des Bibliothèques en Etablissements Hospitaliers)³² oraz powstanie Centralnego Oddziału Bibliotek Stowarzyszenia Publicznego Szpitali Paryża (AP-HP Assistance Publique — Hôpitaux de Paris)³³ stały się siłami napędowymi w działalności tych placówek.

Konwencja ta jest kamieniem węgielnym obecnej sytuacji. Czytanie jest jedną z trzech osi wspólnej polityki określanej przez ministrów odpowiedzialnych za kulturę i zdrowie. Książki, czytanie, a co za tym idzie pisanie, są obecnie najbardziej rozpowszechnioną formą promowania kultury w zakładach opieki zdrowotnej, ale polegającą głównie na zaangażowaniu wolontariuszy. Najczęściej obsługiwany odbiorcami są dzieci, osoby pozostające na utrzymaniu państwa oraz osoby w zakładach opieki psychiatrycznej.

W bibliotekach szpitalnych kiedyś i obecnie ogromną rolę odgrywają wolontariusze czytający książki chorym. Pierwsze wzmianki o tego typu działalności sięgają 1634 r.³⁴ Stowarzyszenie wolontariuszy obecnie jest najczęściej wspierane przez biblioteki instytucjonalne, zwłaszcza przez Departamentalne Dyrekcje Książki i Czytelnictwa (DDL — Direction Départementale du livre et de la lecture)³⁵, które z kolei podlegają Ministerstwu Kultury i Komunikacji.

³¹ *International Federation of Library Associations and Institutions*, 2018, <https://www.ifla.org> [dostęp: 2018-10-10].

³² *Fédération Nationale des Associations des Bibliothèques en Etablissements Hospitaliers*, 2018, <https://www.fhf.fr/Actualite/Liens/Associations-hospitalieres/FNABEH-Federation-Nationale-des-Associations-de-Bibliothèques-en-Etablissements-Hospitaliers> [dostęp: 2018-10-10].

³³ *Assistance Publique-Hôpitaux de Paris*, 2018, <https://aphp.fr/nous-connaître> [dostęp: 2018-10-10].

³⁴ Guérin Claudie, *Pourquoi et comment travailler avec l'hôpital?*, „Bulletin des Bibliothèques de France”, 2008, no 5, p. 31–37, <http://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-2008-05-0031-008> [dostęp: 2018-10-10].

³⁵ *Service du Livre et de la Lecture — Ministère de la Culture*, 2018, <http://www.culture.gouv.fr/Thematiques/Livre-et-Lecture/Service-du-Livre-et-de-la-Lecture> [dostęp: 2018-10-10].

Temu ministerstwu podlegają we Francji biblioteki publiczne, do których należą omawiane biblioteki specjalne.

Czytanie jest najstarszą i najbardziej powszechną praktyką propagowania kultury w placówkach służby zdrowia. Umowa partnerska „Culture et santé” („Kultura i zdrowie”), podpisana w 1999 r. przez ministrów odpowiedzialnych za kulturę i zdrowie, po raz pierwszy określiła krajowe wytyczne zawierające konkretne zalecenia dla bibliotek szpitalnych³⁶.

W latach 2005–2006 przeprowadzono badania nad sytuację czytelnictwa w szpitalach i domach spokojnej starości³⁷. Celem ich było wdrożenie „dobrych praktyk” w tych instytucjach. Rezultatem badań było opublikowanie broszury z zaleceniami *Faire vivre la lecture à l'hôpital: recommandations et bonnes pratiques*³⁸, stworzonej w celu podnoszenia świadomości i wspierania podmiotów zajmujących się czytelnictwem w szpitalach.

Ministerstwo Zdrowia wspólnie z instytucjami związanymi z książką i bibliotekami, by nie zniechęcać osób działających w sektorze szpitalnym, w szczególnie trudnych warunkach budżetowych, nie zamieściło żadnych konkretnych zaleceń dotyczących zbiorów, przestrzeni i sposobu funkcjonowania biblioteki. Głównymi odbiorcami tych zaleceń są osoby pracujące na co dzień w środowisku szpitalnym, od dyrektora placówki po kierownika biblioteki szpitalnej — niezależnie czy jest pracownikiem biblioteki publicznej, czy wolontariuszem. Aby dotrzeć do docelowych odbiorców, pierwsza wersja broszury została umieszczona w Internecie w tym samym czasie, co badanie na stronach internetowych ministerstw kultury i zdrowia, a także wysyłano ją do dyrektorów bibliotek publicznych i przedstawicieli władz regionalnych (Agences Régionales de l'hospitalisation — regionalne agencje szpitalne i Direction régionales des affaires culturelles — regionalne departamenty ds. kultury). Zwrócono uwagę na nawiązanie dobrych kontaktów między dwoma różnymi światami zawodowymi: szpitalnym i bibliotecznym, na warunki sprzyjające rozwojowi czytelnictwa w szpitalach oraz na zasady działania i sposoby podejścia do czytelnika.

W wielu przypadkach w zależności od instytucji biblioteka szpitalna to zorganizowany punkt czytelniczy zarządzany przez wolontariuszy lub mediateka z profesjonalną obsługą. Ofertę tę uzupełniają wózki do przewozu książek, które są w ten sposób transportowane do pokoi pacjentów, poczekalni lub jadalni. Biblio-

³⁶ *Lecture à l'hôpital* — Ministère de la Culture, 2018, <http://www.culture.gouv.fr/Thematiques/Developpement-culturel/Culture-et-Sante/Comment-faire-vivre-la-culture-en-etablissement-de-sante/La-lecture-a-l-hopital2> [dostęp: 2018-10-10].

³⁷ Dégez Camill, *Lire à l'hôpital: recommandations institutionnelles*, „Bulletin des Bibliothèques de France”, 2008, no 5, p. 26–30, <http://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-2008-05-0026-007> [dostęp: 2018-10-10].

³⁸ *Lecture à l'hôpital* — Ministère de la Culture, 2018, <http://www.culture.gouv.fr/Thematiques/Developpement-culturel/Culture-et-Sante/Comment-faire-vivre-la-culture-en-etablissement-de-sante/La-lecture-a-l-hopital2> [dostęp: 2018-10-10]; Dégez Camill, *Lire à l'hôpital: recommandations institutionnelles*, „Bulletin des Bibliothèques de France”, 2008, no 5, p. 26–30, <http://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-2008-05-0026-007> [dostęp: 2018-10-10].

teki gminne i wypożyczalnie departamentalne wspomagające pracę tych placówek są identyfikowane jako aktywni partnerzy i miejsca zasobów, repozytoria książek, jako instytucje pełniące rolę doradczą przy wyborze lektur, wspomagające szkolenia personelu i wolontariuszy. FNABEH oferuje również usługi czytania w domu dla osób chorych, najczęściej w celu towarzyszenia im w powrocie do domu po okresie hospitalizacji.

Biblioteki zakładów pracy

Pierwsze biblioteki zakładów pracy, służące pracownikom, powstały w 1898 r. w bursach pracowniczych z inicjatywy działaczy uniwersytetów ludowych³⁹. Do 1939 r. zakładanie bibliotek w zakładach pracy wraz z działaniami na rzecz aktywności sportowej pracowników były uważane przez przedsiębiorców za priorytetowe poczynania skierowane do osób zatrudnionych. Po II wojnie światowej biblioteki zakładów pracy powstały głównie z inicjatywy Rad Zakładowych (Comité d'Entreprise) utworzonych przez rząd Vichy rozporządzeniem z 22 lutego 1945 r.⁴⁰, które przejęły działalność pracodawców w tej dziedzinie. Był to pierwszy etap powstawania tego typu placówek dla pracowników.

Drugi etap przypada na 1968 r., kiedy układy zbiorowe pracy we Francji były poprawiane i znalazł się tam zapis o bibliotekach. Trzeci to okres po 1981 r., gdy władzę przejęła lewica i rozpoczęto współpracę między Radami Zakładowymi a państwem. Bardzo szybko skorzystano z innowacyjnych działań proponowanych przez Ministerstwo Kultury i rozpowszechniono zakładanie tych placówek.

Ścisła współpraca między Radami Zakładowymi a DLL (Direction du Livre et de la Lecture) rozpoczęła się w latach 1981–1986 poprzez włączenie do współpracy władz lokalnych — Regionalnych Dyrekcji ds. Działalności Kulturalnej — DRAC. Wynikiem tej inicjatywy było potwierdzenie zasadniczej roli bibliotek Rad Zakładowych, jako ważnego elementu czytelnictwa publicznego. W 1991 r. przeprowadzono i opublikowano badania na temat „La lecture en entreprise” (Czytelnictwo w przedsiębiorstwach). Były one prowadzone z inicjatywy Dyrekcji Książki i Czytelnictwa (DLL), które z kolei powierzyło je Stowarzyszeniu Bibliotekarzy Francuskich (ABF). Ankieta potwierdziła istotną rolę współpracy między Radami Zakładowymi a DLL w propagowaniu czytelnictwa i tworzeniu bibliotek.

Biblioteki zakładowe podlegają kierownictwu przedsiębiorstwa lub Radzie Zakładowej. Dysponują budżetem, który pochodzi z wypracowanych środków, z których określony procent wynagrodzeń jest przeznaczony na rozwój czytelnictwa. Wielkość tych środków różni się w zależności od kondycji majątkowej danego przedsiębiorstwa i ustalonych przez dyrekcję lub Radę Zakładową prio-

³⁹ Kouakou Alley Hugues, *Les bibliothèques d'entreprises en France*, 1980, <http://www.enssib.fr/bibliotheque-numerique/documents/63031-les-bibliotheques-d-entreprises-en-france.pdf> [dostęp: 2018-10-10].

⁴⁰ Tabet Claudie, *Bibliothèques d'un autre type*, „Bulletin des Bibliothèques de France”, 1992, no 4, p. 35–45, <http://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-1992-04-0035-005> [dostęp: 2018-10-10].

rytetów. Do tego budżetu należy dodać dotacje z Narodowego Centrum Książki (CNL – Centre National du Livre)⁴¹ i DLL oraz od 1986 r. od DRAC, które zwiększały ofertę czytelnictwa dla przedsiębiorstw i kwalifikują oferowane usługi. Jak wynika z danych Ministerstwa Pracy, w 1990 r. istniały 1272 biblioteki na 3087 firm zatrudniających ponad 500 pracowników etatowych.

Dyrekcja Książki i Czytelnictwa podkreśla wagę istnienia tych bibliotek i uznaje, że jest to druga co do wielkości sieć czytelnictwa publicznego⁴². Jeżeli chodzi o charakter wypożyczanych zbiorów, dominującym gatunkiem jest beletrystyka, szczególnie powieść. Obsługa tych bibliotek składa się z wolontariuszy, emerytów i wybranych pracowników. Ewolucja w czytelnictwie zmierzająca w kierunku komputeryzacji i wprowadzenia do bibliotek różnych mediów oraz fakt, że korzystają z nich młodzi ludzie, przyczyniła się do przekształcenia tego typu placówek w mediateki.

Jeśli chodzi o lokale, większość bibliotek zakładowych ma powierzchnię mniejszą niż 40 m² i to uznawane jest za niewystarczające. Natomiast fakt, że usytuowane są w zakładach pracy zadawała czytelników⁴³. Godziny otwarcia placówek są bardzo zróżnicowane i zależą od tego, czy czytelników obsługują profesjonaliści czy też wolontariusze. Najczęściej bibliotekami zarządzają pracownicy, którzy doszkalają się i kończą różnego rodzaju kursy czy też studia pozwalające na pracę w bibliotekach zakładów pracy. Obecnie współpracujący DRAC, DLL i ABF wraz z zarządami przedsiębiorstw zmierzają do opracowania Karty Czytelnictwa w zakładach pracy⁴⁴.

Podsumowanie

Niektóre instytucje publiczne (szpitale, domy opieki, więzienia), jak również organy prywatne (stowarzyszenia wyznaniowe, rady zakładowe) utworzyły biblioteki dla określonych grup. W wielu przypadkach ta „trzecia sieć”⁴⁵ odgrywała pionierską rolę, przed bibliotekami publicznymi, w docieraniu do ludności, która rzadko korzystała z tradycyjnych bibliotek. Natomiast przedstawione uwarunkowania prawne miały zapewnić powstawanie, funkcjonowanie i usprawnić pracę we wszystkich bibliotekach specjalnych na terenie Francji, które wspierane przez państwo i powołane do tego typu działalności instytucje propagują czytelnictwo, ułatwiają dostęp do kultury i edukacji dla wszystkich użytkowników.

⁴¹ Centre National du Livre, 2018, <http://www.centrenationaldulivre.fr> [dostęp: 2018-10-10].

⁴² Tabet Claudie, *Les bibliothèques d'un autre type*, „Bulletin des Bibliothèques de France”, 1992, no 4, p. 35–35, <http://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-1992-04-0035-005> [dostęp: 2018-10-04].

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Ibidem.

Bibliografia

- Alix Yves, *Des bibliothèques comme les autres*, „Bulletin des Bibliothèques de France”, 2008, no 5, <http://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-2008-05-0001-001> [dostęp: 2018-10-10].
- Assistance Publique-Hôpitaux de Paris, 2018, <https://aphp.fr/nous-connaître> [dostęp: 2018-10-10].
- Association des Bibliothécaires de France, 2018, <https://www.abf.asso.fr/1/113/228/ABF/l-association-des-bibliothe-caires-de-france-cest> [dostęp: 2018-10-10].
- Belet Delphine, Pujol Monique, *Les Bibliothèques en prison*, „Bulletin des Bibliothèques de France”, 2008, no 5, p. 40–44, <http://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-2008-05-0040-009> [dostęp: 2018-10-10].
- Les Bibliothèques municipales spécialisées — Paris fr, 2018, <https://bibliotheques-specialisees.paris.fr/in/bibliotheques/lereseau> [dostęp: 2018-10-10].
- Buchowska Natalia, *Ramy prawne współpracy Unii Europejskiej z Organizacją Narodów Zjednoczonych w dziedzinie ochrony praw człowieka*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 2014, z. 3, s. 81–83, <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/rpeis/article/view/1794> [dostęp: 2018-10-10].
- Centre National du Livre, 2018, <http://www.centrenationaldulivre.fr> [dostęp: 2018-10-10].
- Charte des Bibliothèques — Association des Bibliothécaires de France, 2018, http://www.abf.asso.fr/fichiers/file/ABF/textes_reference/charte_bibliotheques91.pdf [dostęp: 2018-10-10].
- Dégez Camill, *Lire à l'hôpital: recommandations institutionnelles*, „Bulletin des Bibliothèques de France”, 2008, no 5, p. 26–30, <http://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-2008-05-0026-007> [dostęp: 2018-10-10].
- Directions régionales des affaires culturelles, 2018, <http://www.culture.gouv.fr/Regions> [dostęp: 2018-10-10].
- Fédération Nationale des Associations des Bibliothèques en Etablissements Hospitaliers, 2018, <https://www.fhf.fr/Actualite/Liens/Associations-hospitalieres/FNABEH-Federation-Nationale-des-Associations-de-Bibliotheques-en-Etablissements-Hospitaliers> [dostęp: 2018-10-10].
- Guérin Claudie, *Pourquoi et comment travailler avec l'hôpital?*, „Bulletin des Bibliothèques de France”, 2008, no 5, p. 31–37, <http://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-2008-05-0031-008> [dostęp: 2018-10-10].
- Hoffbauer Fedor, *Vue de la Bastille et de ses environs en 1789*, 2018, <https://api-site.paris.fr/images/86139> [dostęp: 2018-10-10].
- Inspection Générale de l'Administration des affaires culturelles, 2018, <http://www.culture.gouv.fr/Nous-connaître/Organisation/Services-rattaches-a-la-ministre/Inspection-generale-des-affaires-culturelles> [dostęp: 2018-10-10].
- Inspection Générale des Bibliothèques, 2018, <http://www.culture.gouv.fr/Thematiques/Livre-et-Lecture/Service-du-Livre-et-de-la-Lecture/L-Inspection-generale-des-bibliotheques> [dostęp: 2018-10-10].

- International Federation of Library Associations and Institutions*, 2018, <https://www.ifla.org/> [dostęp: 2018-10-10].
- Jolly Claude, *Uniwersytety francuskie i ich biblioteki: polityka i jej ocena (1989–2001)*, „EBIB”, 2002, nr 1, <http://www.ebib.pl/2002/30/jolly.php> [dostęp: 2018-10-10].
- Kouakou Alley Hugues, *Les bibliothèques d'entreprises en France*, 1980, <http://www.enssib.fr/bibliotheque-numerique/documents/63031-les-bibliotheques-d-entreprises-en-france.pdf> [dostęp: 2018-10-10].
- Lecture à l'hôpital – Ministère de la Culture*, 2018, <http://www.culture.gouv.fr/Thematiques/Developpement-culturel/Culture-et-Sante/Comment-faire-vivre-la-culture-en-etablissement-de-sante/La-lecture-a-l-hopital2> [dostęp: 2018-10-10].
- Pauplin Pascale, *Les Bibliothèques de prison, ou la nécessité du partenariat*, „Bulletin des Bibliothèques de France”, 2016, no 8, http://bbf.enssib.fr/tour-d-horizon/les-bibliotheques-de-prison-ou-la-necessite-du-partenariat_66570 [dostęp: 2018-10-10].
- Pelhat Franck, *Lire en prison*, „Bulletin des Bibliothèques de France”, 2017, no 11, http://bbf.enssib.fr/tour-d-horizon/lire-en-prison_67550 [dostęp: 2018-10-10].
- Protocole d'Accord entre le Ministère de la Culture et de la Communication et le Ministère de la Justice*, 2009, http://www.justice.gouv.fr/art_pix/ProtocoleCultureJustice_2009.pdf [dostęp: 2018-10-10].
- Protocole d'Accord entre le Ministère de la Justice et le Ministère de la Culture*, 1986, http://www.justice.gouv.fr/art_pix/Protocole1986.pdf [dostęp: 2018-10-10].
- Protocole d'Accord entre le Ministère de la Justice et le Ministère de la Culture*, 1990, http://www.justice.gouv.fr/art_pix/ProtocoleCultureJustice_1990.pdf [dostęp: 2018-10-10].
- Renaudin Coline, *Typologie des bibliothèques*, 2016, [http://www.wikiterritorial.cnfpt.fr/xwiki/bin/view/vitrine/Typologie des bibliothèques](http://www.wikiterritorial.cnfpt.fr/xwiki/bin/view/vitrine/Typologie%20des%20bibliotheques) [dostęp: 2018-10-10].
- Réseau des bibliothèques municipales spécialisées*, 2018, <https://bibliotheques-specialisees.paris.fr/in/bibliotheques/lereseau> [dostęp: 2018-10-10].
- Service du Livre et de la Lecture – Ministère de la Culture*, 2018, <http://www.culture.gouv.fr/Thematiques/Livre-et-Lecture/Service-du-Livre-et-de-la-Lecture> [dostęp: 2018-10-10].
- Tabet Claudie, *Bibliothèques d'un autre type*, „Bulletin des Bibliothèques de France”, 1992, no 4, p. 35–45, <http://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-1992-04-0035-005> [dostęp: 2018-10-10].
- Typologie des bibliothèques*, 2013, https://www.mediatheque66.fr/images/articles/typologie_des_bibliotheques.pdf [dostęp: 2018-10-10].
- Więckowska Helena, *Organizacja bibliotekarstwa francuskiego*, „Przegląd Biblioteczny”, 1958, nr 1, s. 18, <http://bbc.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=1182> [dostęp: 2018-10-10].

Special libraries in France

Abstract: Basing on the available sources of information, the article intends to define and distinguish special kinds of libraries in France, and describe their history, organization and typical activities that they conduct. Additionally, the author focuses on characterizing the libraries' staff, the services provided and the users. **Keywords:** France, library typology, hospital libraries, prison libraries, workplace libraries, law, organization, management.

